

ДЕЯКІ СПЕЦИФІЧНІ РИСИ ФОНОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ ГЕРМАНСЬКИХ ТА СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Рудківський О.П.

Київський національний лінгвістичний університет

waltorna@ukr.net

The article highlights the problem of phoneme distinctive features in Germanic and Slavic languages as one of the main tasks of modern comparative phonology. The relevance of neutralization of such a phonological feature as “voiced” of Germanic consonant and the variety of vowel phonemes duration is established. The optional character of such signs as glottal stop for vowels in Germanic languages and palatalization of consonants in Slavic languages are outlined.

Ke ywords: *Germanic and Slavic languages, neutralization, voiced, distinctive feature, duration, glottal stop, palatalization.*

До фонологічних елементів певної мови належать фонemi, тобто звуки, яким притаманне функціональне навантаження в досліджуваній системі, і фонологічні ознаки, властивості окремих звуків чи звукових груп, які використовуються для розрізнення двох слів, двох груп слів чи двох фонем і які, таким чином, мають своє функціональне значення. Усі встановлені фонологічні елементи мають силу лише всередині системи, у якій вони були виявлені. Матеріалом фонетичного дослідження слугували аудіокнижка “Гаррі Поттер і філософський камінь” англійською, німецькою, нідерландською, українською, російською та польською мовами. На підставі інструментального та слухового аналізу було встановлено такі специфічні риси фонологічних систем названих вище мов.

Так, наприклад, ясний і темний [ɪ] в англійській мові належить до однієї й тієї ж фонemi, оскільки відмінність між ними є лише наслідком фонетичної ситуації і не несе функціонального навантаження, наприклад “gossiped away happily as she wrestled” – [ˈɡɒsɪpɪd əweɪ ˈhæpɪli æs ʃiː ˈleslɪd]. Навпаки, м’який та середній [ɪ] у польській мові представляє дві різні фонemi, тому що обидва можуть знаходитися в однаковій позиції, і тому відмінність між ними використовується для розрізнення значення слів, наприклад, пор. “które miały się wkrótce wydarzyć w całym kraju” – [kturɛ mawi ʃɛ wkrutɕɛ wiˈdazɨɕɛ w ɕawim ˈkraju] та “która przeleciała za oknem” – [ktura pɕɛlɛɕawa za ˈɔknɛm] [5, С. 49].

Важливою фонологічною ознакою для германських мов є тривалість голосних. В українській та російській мовах довгота та короткість голосного

повністю залежать від фонетичної позиції і взагалі не несуть функціонального навантаження. Навпаки, у польській мові кількість голосного відіграє важливу роль. При цьому відмінність між коротким голосним та довгим голосним має силу як для наголошених, так і для ненаголошених складів.

Зазначена відмінність супроводжується лише незначними відмінностями в якості голосних, що стосується також усіх польських голосних, оскільки там, де попередня кількісна відмінність із плином часу переходить у відмінність якісну, виявляється вплив запозичених іноземних слів. Між зазначеними крайніми полюсами знаходиться англійська та німецька мови. Переважає усіх у цьому відношенні німецька мова, де кількість використовується функціонально в усіх голосних наголошених складів; між цими двома мовами знаходиться англійська мова, у якій лише деякі голосні наголошених складів несуть функціональне навантаження, і в цих випадках кількісні відмінності супроводжуються значними якісними відмінностями.

Учені дійшли висновку, що система містить ідеальні форми реалізації певної мови, слугує інвентарем для мовної діяльності й виражає динамічність певної мови. Норма відображає вже реалізовані моделі за допомогою мовного інвентаря і фіксує їхні традиційні форми [3, с. 112].

Специфічність фонематичних систем германських та слов'янських нерозривно пов'язана з розбіжністю у визначенні фонемного статусу приголосних фонем /h/, /ɣ/, /ç/, /x/ германських мов, що викликано різними науковими концепціями фонологів. Такі ізоморфні риси, як конститутивна функція фарингальної /h/, відсутність проходження морфемної межі всередині приголосної /ɣ/, умотивованість появи алофонів фонем /ç/ і /x/ за певних позиційно-комбінаторних умов, їхня кореляція за місцем творення та незалежність від характеристик попередніх голосних у словах іншомовного походження підтверджує фонемний статус усіх зазначених вище фонем в німецькій та нідерландській мовах. Твердий приступ у сучасній німецькій та нідерландській мовах є гортанним призвуком голосного, а не приголосною фонемою, тому що він виконує лише факультативну фонологічну функцію голосних, наприклад, нім. “*und versuchte es auch bei Dudley mit einem Abschiedskuss*” – [ʔʊnt fɐ'zuːxtə es aʊx ɓæ ˈdʌdli mit aɕnəm ˈapʃiːtskus]. У фонологічних системах англійської мови та слов'янських мов зазначене вище фонетичне явище не представлено [4, с. 148].

Для германських та слов'янських мов позиція перед наголошеним голосним виявляється найбільш сприятливою для реалізації диференційних ознак, насамперед глухих приголосних. Інтервокальна позиція є стабільною

для вияву розрізняльних ознак у варіантах дзвінких приголосних фонем, але голосні переднього ряду зумовлюють підвищення енергетичних частот попереднього приголосного. У ненаголошених складах дзвінкі приголосні можуть частково втрачати шумну складову й послаблюватися.

З іншого боку, аломорфною рисою германських та слов'янських мов є позиція голосних перед приголосним, що заважає вираженню всіх диференційних ознак приголосних цих мов. Такі фонетичні явища можуть супроводжуватися втратою аспірації глухими зімкненими, частковим озвінченням напружених зімкнених та фрикативних, оглушенням дзвінких ненапружених, вокалізацією щілинного /r/ та бічного /l/ або цілковитим випадінням алофонів приголосних фонем у ненаголошеній позиції.

Важливим є той факт, що в сучасній нормі німецької та нідерландської мов найбільш поширеним є фрикативні варіанти [ʋ] та [r] фонем /r/, наприклад, нід. *“reed achteruit de straat op”* – [ʋet 'ɑχtəʋæχt də 'stʋat ²ɔp]. Ця тенденція поширюється з північного регіону Німеччини на центральну та частково південну частину й притаманна не лише мовленню дикторів радіо й телебачення, а також мовленню пересічних німців [2, с. 124]. У мовному ареалі Нідерландів чітко простежується південна та північна диференціація вимовляння алофонів фонем /r/ [4, с. 83].

Урешті, обов'язковість чи факультативність характеристик звуку визначаються завдяки фонологічно розрізняльним ознакам, інші фонологічно нерелевантні артикуляційні ознаки звуку, такі як тривалість, можуть вільно варіювати [1, с. 151]. Інтерес викликає перевірка того, наскільки приголосні проявляють свої диференційні ознаки у сильній позиції в спонтанному мовленні. Перспективу зіставного дослідження функціонування голосних та приголосних фонем германських та слов'янських мов становить варіативність і стабільність вияву їхніх диференційних ознак.

Література

1. Laver J. Principles of phonetics / John Laver. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008. – 707 p. (Cambridge textbooks in linguistics)
2. Pompino-Marschall B. Einführung in die Phonetik. – 3, durchgesehene Aufl. – Berlin: de Gruyter, 2009. – 324 S.
3. Steriopolo O. Kontrastiv-vergleichende Phonologie innerhalb der komparativen Linguistik // Germanistik in der Ukraine. – Jh. 10. – Kyjiw : Verlagszentrum der KNLU, 2015. – S. 110–123.
4. Weijer van de J., Torre van de E.J. Voicing in Dutch: (De)voicing-phonology, phonetics, and psycholinguistics / Jeroen van de Weijer, Erik Jan van de Torre. – Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins publishing company, 2007. – 186 p.
5. Wierzchowska B. Fonetyka i fonologia języka polskiego / Bożena Wierzchowska. – Wrocław; Warszawa [etc.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980. – 186 s.